

Eesti Memento Liit tervitab Vabariigi Presidenti Kersti Kaljulaidi!

President Kersti Kaljulaid ütles oma ametisse astumise kõnes: "Täna sünnivad juba lapsed, kelle jaoks okupatsioon on vanavanemate mälestustes. Vaba Eesti lapselapsed. Ma mõtlen täna neile lastele – ja omakorda - nende - laste lastele. Kui vähe on tegelikult neid lapsi. Vähem kui viieteistkümnes tuhandes Eesti kodus nohiseb võrevoodis imik. Ümmarguselt sada tuhat on koolieelikuid, kes hommikuti vanematele kaissu poevad. Maailmas on sadu miljoneid. Meie vastutus on need sada tuhat ja nende vanemad õed-vennad. Lapse siiras usk kogu maailma headusse kaob kasvades paratamatult. Meie asi on hoida laste usku Eestisse, iseendasse ja tulevikku."

Meie, mementolased, lisame siia oma ülesande: meie asi on koguda kokku ja anda lastele edasi mälestused okupatsiooniajast. Mida rohkem ja mida erinevamaid neid mäluilunde on, seda tõesem on suur pilt neist katumustest, millest vanavanemate põlvkond läbi tuli. Kes sirge seljaga, kes komistades – oma õpetuseiva tuleviku tarvis on kõiges.

President Kersti Kaljulaid ütles: "Vabadusse sündinule on meie väikese riigi iseolemine, turvalisus ja vabadused iseenesestmõistetavad."

President Kersti Kaljulaid ametivannet andmas.

Foto: Andres Putting

Ka sõjaeelse aja noortele oli vaba Eesti kindel ja püsiv. Selleks, et ei korduks 1940. aasta ja viiskümmend järgnenut, tuleb teada, kuidas toimunu võimalikuks sai. Tuleb ka teada, kuidas ikkagi säilitati tugeva sovetliku surve all enamikus kodudes eesti meel ja unistus Eesti omariiklusest.

President lõpetas oma kõne: "Aeg

tiksub omasoodu ja üks tulevik tuleb tõepoolest kätte ka siis, kui me sellele iga päev ei mõtle. Kuid tänased head ja julged otsused tagavad, et tulevik on palju suurema tõenäosusega selline, mis hoiab alles meid hällidest vaatava lootuse. Põlvest põlve, just nii, nagu põhiseaduses on kirjas. Hoiaime Eestit!"

Soovime Presidendile edu ja jaksu!

Meil, võõrvõimu vaenatud inimestel on Eesti hoidmisesse panustada meie elukogemus. Tasa ja targu võime meiega veel mõne hea asja käima lükata – ikka järelpõlvedele mõeldes. Siin Pilistveres saab mõttelend tiivad.

Foto: Ainu Purje

Leinapäeval, 14. juunil möödus 75 aastat juuniküüditamisest

Mälestamine algas Toompea veerul Lin-da kuju juures küünalde süütamisega. Mälestustseremoonial Vabadussõja võidusamba jalamil viis palvuse läbi EELK peapiiskop emeritus Andres Põder. Kõne pidasid Riigikogu esimees Eiki Nestor, justiitsminister Urmas Reinsalu ja Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Leo Õispuu. Urmas Reinsalu ütles oma kõnes „...1941. aasta juuniküüditamine oli inimsusvastane kuritegu, mille NSV Liidu julgeolekujõud panid toime Eestis, Lätis, Leedus ja toonases Bessaraabias. Need maad oli NSV Liit aasta varem okupeerinud. Eestist küüditati umbes 10 000, Lätist üle 15 000, Leedust üle 18 000 ning Moldovast ja Ukraina NSV-ga liidetud Bessaraabia osadest ligi 30 000 inimest. Lääne-Ukrainat ja Lääne-Valgevenet, mille NSV Liit oli Poolalt vallutanud 1939. aasta sügisel, oli selleks ajaks tabanud juba mitu küüditamislainet.

Juuniküüditamine oli rünnak okupeeritud maade omariikluse kandjate vastu. Koos perekondadega võeti kinni poliitikud ja omavalitsustegelased, riigiametnikud, politseinikud ja sõjaväelased, ettevõtjad ja ärimehed, edukamad põllumehed, osa haritlasi ja seltskonnategelasi ning paljud teised. Ohvrid võeti kodudest kinni perekondade kaupa, kuid enne vangivagunitesse paigutamist eraldati perekonnapead naistest, lastest ja vanuritest. Perepead arreteeriti ja saadeti Gulagi vangilaagritesse, kus enamik neist hukati või suri ebainimlike vangistusolude tõttu. Naised, lapsed ja vanurid saadeti sundasumisele Venemaa Euroopa-osa põhjapoolsetele aladele ja Siberisse. Ka nendest surid väga paljud nälja, külma, haiguste ja üle jõu käiva töö tõttu. Ellujäänud pääsesid kodumaale alles 1950. aastate teisel poolel. Paljudele keelati endisesse kodukohta tagasi pöörduda ja asuda elama suurematesse linnadesse.

Neid süütuid inimesi mälestades loodame, et sellised kuriteod ei kordu enam kunagi. Mälestuspäeva eesmärk on pöörata ühiskonna tähelepanu Nõukogude Liidu okupatsiooni ajal toime pandud õigusvastastele repressioonidele ja nende tõttu kannatanud inimestele.”

Võidusamba jalamile asetati mälestuspärjad Presidendi, Riigikogu, Valitsuse, Kaitseväge ja Kaitseliidu, Tallinna linna, diplomaatilise korpuse ja kodanikeorganisatsioonide poolt.

Üle linna helistati kirikukelli ja Vabaduse väljakut kattis kujundlik pisarate meri. See koosnes tuhandetest õhupallidest, üks iga küüditatu kohta. Õhupalle loodushoiu kaalutlustel lendu ei lastud.

Vabaduse väljaku ekraanil oli võimalik näha ülevaadet rohkem kui 12 000 represseeritu nimega, keda 1941. aastal toimuva otseselt puudutas – sealhulgas küüditatud ja vangilaagritesse saadetud, need, kes põgenesid või end varjasid ning Siberisse küüditatud perede lapsed.

Mälestuspäeva aitasid korraldada Inimõiguste Instituut, Sihtasutus Unitas, Eesti Memento Liit, Eesti Üliõpilaskondade Liit, Eesti Noorteühen-

Fotod: Heidi Tooming

duste Liit, Eesti Õpilasesinduste Liit ja Justiitsministeerium.

President kutsus küüditatud mälestusüritusele roosiaeda

*„Ikka mõtlen neile, kes siit viidi...
Taeva poole karjub nende äng.
Nagu oleksime kõik ses süüdi,
et neil puudub – meil o n söök ja süng!“*

Riigipea Toomas Hendrik Ilves tsiteeris Marie Underi luuletust „Jõulutervitus 1941“ 14. juunil Kadriorus, kus presidendi kantselei roosiaeda kogunesid 1941. ja 1949. aastal küüditamislainesse rebitud inimesed ja nende lähedased.

„Loed neid raskeid luuleridu kurjust ja südamel hakkab valus, hing vajub ängis tühjaks,“ ütles president Ilves.

Ta meenutas ka, kuidas üks Nõukogude võimuga kaasa läinud kultuuritegelane küsis juuniküüditamise järel naeratades Marie Underilt Vabaduse väljakul: „kust meie võime teada, mis nad teinud on“ ehk siis, milles küüditatud süüdi on.

„Ülim küünilisus, millele totalitaarsed režiimid alati loodavadki ja mida nad soosivad: võimalikult paljusid kurjusega kaasa tõmmata ja kurjusega leppima panna ning seeläbi murda,“ tõdes riigipea.

Tema sõnul näeme seda praegugi, kui omaaegse kurjuse režiimi õigusjärg-

lased pole valmis tunnistama kunagist ülekohut, inimsusevastast kuritegu või isegi õigustavad seda.

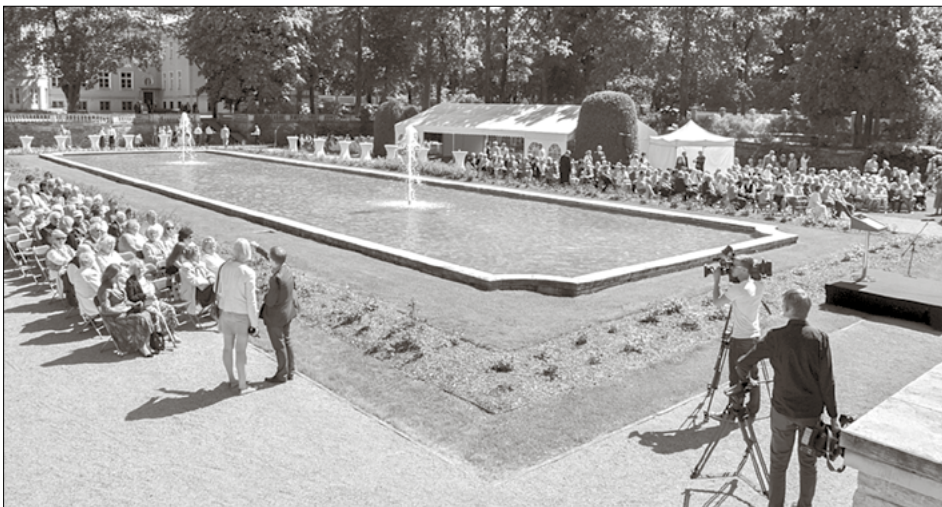
President Ilves kasutas ka luuletaja Helmut Tärandi ridu „Meil aetakse mulda, / Meid aetakse mulda / Kuid appi ei karju / Sest niikuinii ei tulla.“

Täna aga on kõik teistmoodi, kinnitas riigipea.

„Nüüd me ei ole üksi. Seekord me oleme valmis. Eestile tullakse appi. Siin on NATO liitlaste üksused,“ rõhutas president Ilves.

Ta hoiatas, et need, kes saavad infot ainult Venemaa telekanalitest, räägivad, et meil on sõjahüsteeria ja kummutas selle: „Eestis ei ole sõjahüsteeriat. Kuid me ei lase korduda sellel, mis juhtus. Me oleme kaitsnud.“

President Ilves pöördus küüditatud poole sõnadega: „Olen tänulik teile, et tulite Siberist tagasi ja näitasite oma selgroogu. Me jääme püsima. Eesti rahvas jääb püsima.“

Kommunismiohvrite memoriaal annab jõudu tuleviku nimel elamiseks

Eesti Memento Liidu juhatuse esimehe Leo Õispuu sõnavõtt juuniküüditamise 75. aastapäeva mälestustseremoonial 14. juunil 2016 Vabadussõja võidusamba jalamil Tallinnas

Austatud kokkutulnud! Kallid saatusekaaslased!

Marie Under, kelle põrm sängitati kodumaa mulda alles mõni päev tagasi, alustas oma nukrat jõulutervitust 1941. aasta karmil talvel nii:

“Astun vaikset jõulu-lumist rada üle kannatanud kodumaa.

Igal lävel tahaks kummardada: ükski maja pole leinata.”

Meie poetessi poolt nimetatud leina põhjustas koletu protsess, mille avalöögi oli täna 75 aastat tagasi, 14 juunil 1941. aasta varahommikul üle kogu Eestimaa alanud kommunistliku režiimi terror – juuniküüditamine. Küüditamine toimus Soome lahest Musta mereni: Eestist, Lätist, Leedust, Moldaaviast, Ukrainast ja Valgevene lääneoslastitest. Eesti juuniküüditamise repressioonides oli kannatanuid 12 278, neist suri 5176 inimest kommunistiohvritena /R7, lk 16, 2007; R8/1, lk 743, 2010.a./.

Vabariigi valitsuse korraldamisel ja rahastamisel toimub Tallinnas Maarjamäele Kommunismiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi rajamine (allpool lühendatult Memoriaal). Memoriaali ideekonkursi tingimustele vastavalt laekus tähtjaks (31.mai 2016) 15 võistluskavandit. Nende vastavust tingimustele kontrollitakse. Žürii valib parima kavandi. Kinnitatud ajagraafiku alusel avatakse Memoriaal 23. augustil 2018.

Memoriaali võistlusülesande punktis 3.2. “Kommunismiohvrite määratlemine” on kirjutatud (tsiteerin sõna-sõnalt): “Nimememoriaali tuleb kanda nende Eesti Vabariigi kodanike ja alaliste elanike nimed, kes aastatel 1940-1991 kommunistliku režiimi poolt õigusvastaselt mõrvati või vangistatuna või küüditatuna vangistuses või asumisel surid.”

Mõrvatud ja kinnipidamiskohtades surnud kommunistiohvrite hulk on hinnanguliselt ligikaudu 20000 - 30000 isikut. Ellujäänute käsitlemine Memoriaalil on paika pandud projekteerimisülesande punktis 4.1.6. “Infotahvlid” tekstiga: “Memoriaalis tuleb lisaks hukunutele esile tuua kõik kommunistliku režiimi all kannatanud isikute rühmad. ... Samuti võivad repressioonide all

kannatanute nimekirjad (ligi 240 000 isiku andmed) olla kättesaadavad interaktiivsete vahendite kaudu.”

Juuniküüditatutest üle 5000 surnu on kommunistiohvid. Nende eesnimi, perekonnanimi, sünni- ja surma-aasta kantakse Memoriaali nimetahvlile. Juuniküüditamise kui repressiooniliigi kirjeldamine, faktid, kokkuvõtted, kohanimed jne kuuluvad Memoriaali mitme infotahvi ja mitme kohanime ki-vide tekstina eksponeerimisele.

Neile, kelle lähedased jäid Venemaa tundmatutesse haudadesse, avaneb Memoriaali rajamisega võimalus leida koht küünla või lille paigutamiseks.

Marie Under ei julgenud tol kurval jõulupühal parematest aegadest veel unistadagi. Tema nukrad jõuluvärsid lõpevad sõnadega:

“Aralt ohkan nagu mõistu-keeli, uskumata, et see täide läeks:

kas me kunagi veel oma meeli saame tarvitada rõõmu hääks?”

Kallis Eestimaa rahvas! Mis võiks olla suurem rõõm, kui elada taas vabas Eestis! Meenutagu rajatav kommunistiohvrite memoriaal meie karmi möödandikku ning andku ka jõudu elamiseks tuleviku nimel!

Foto: Kaja Villem.

Kommunistiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi ideekonkursi võitjate väljakuulutamisele järgnenud koosviibimisel Okupatsioonide muuseumis (Toompea 8, Tallinn) 15. augustil 2016. Võistluse võitnud ideekavandi “Teekond” autorid on Kalle Vellevoog, Jaan Tiidemann, Tiiu Truus, Martin Prommik ja Lidia Zarudnaja Arhitektuuribüroost JVR.

Fotol paremalt: žürii esimees, Euroopa Parlamendi saadik Tunne Kelam; žürii liige, Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Leo Õispuu; arhitekt Tiiu Truus; arhitekt Kalle Vellevoog; tellija esindaja, EV justiitsminister Urmas Reinsalu; arhitekt Jaan Tiidemann; Riigi Kinnisvara AS Arenduse projektijuht Enno Parker; Eesti Vabadusvõitlejate Liidu esindaja Hindrek Piiber.

Memoriaalist

Ideekonkursi žüriisse kuulusid: Tunne Kelam, žürii esimees, Eesti saadik Euroopa Parlamendis, Norman Aas, žürii aseesimees, Justiitsministeeriumi kantsler, Leo Õispuu, Eesti Memento Liidu esimees, Hindrek Piiber, Eesti Vabadusvõitlejate Liidu juhatuse liige, Triin Ojari, Eesti Kunstiteadlaste ja Kuraatorite ühing, Eesti Arhitektuurimuuseumi juhataja, Urmas Kaldaru, Tallinna Linnaplaneerimise Amet, linnadisainer, Heino Prunsveld, Eesti Kunstnike Liit, graafiline disainer, Karin Bachmann, maastikuarhitekt, Eesti Arhitektide Liit, Katrin Koov, arhitekt, Eesti Arhitektide Liit, Emil Urbel, arhitekt-ekspert, Eesti Arhitektide Liit, Maarja Kask, arhitekt, Eesti Arhitektide Liit.

Žürii liige Triin Ojari kirjutas Sirbis: “Võidutöö valiti välja üksmeelselt: lihtne monumentaalne vorm ja materjalid ning teekonna motiiv, mis ei suru peale liigset ideoloogilist laetust, sobisid kõigile žürii liikmetele. Pirita teelt, otse Murdmaa monumendi tseremooniaväljaku kõrvalt, algab läbi klindi kulgev aeglaselt tõusev tee. Surutud üle 11 meetri kõrguste mustade betoonmüüride vahele, jätab see külastaja vaatevälja vaid seintele kantud nimed ning käigu lõpus terendava pääsemise – avara õunapuuaia. See memoriaal on inimestele, kes kunagi koduaeda tagasi ei jõudnud.”

Autorigid tutvustavad oma mõtteid järgmiselt: võidutöö järgi rajatav memoriaal koosneb kahest osast, millest üks on „Teekond“ ja teine „Koduaed“. Selleks, et jõuda koduaeda, tuleb võtta ette teekond. Et asuda teekonnale, tuleb lahkuda koduaiast.

TEEKOND

Teekond on metafoor, milles põimuvad lootus ja lootusetus. Teekond on ruumiline kogemus, milles avaldub süsteemi jõud, mis selekteerib, lahterdab ja otsustab inimese saatuse üle. Inimene on selle süsteemi kõrval väike ja jõuetu. Teekond ei ole olemise, vaid kulgemise koht. Teekonna läbimine on rituaal, mis aitab kogeda minevikku.

Teekonda tähistab pikk must tunnelilaadne sirge koridor, mille seintel on tahvlid kommunismiohvrite nimedega. Nimetahvlite kõrval ja kohal on ilma nimedeta tahvlid, mis sümboliseerivad lisaks nimetatud ohvritele ka teisi, nimeta kommunismiohvreid.

liseerivad lisaks nimetatud ohvritele ka teisi, nimeta kommunismiohvreid. Tahvlid viitavad süsteemi lahterdavale olemusele. Iga tahvel on nummerdatud ning sellel on 50 nime. Nimede ümargune arv ja tahvlite selge struktuur aitab visuaalselt tajuda ohvrite hulka.

KODUAED

Koduaed on metafoor, milles põimuvad unistused, mälestused ja koduigatsus. Kodus tuntakse end turvaliselt, kodus on vaikus ja rahu. Koduaed on olemise, mitte kulgemise koht. Koduaia sümbol on õunapuu. Õunapuu istutamine on rituaal, mis on suunatud tulevikku.

Koduaed on süvistatud nõkku, mille keskel on väljak, mida ümbritsevad nõlvadele istutatud õunapuud. Need

õunapuudega nõlvad eraldavad väljaku ümbritsevast. Väljaku servas kõrgub tume ristküliku kujuline tahukas, mille ees ja ümber saab pidada mälestusüritusi. Väljaku põrandaks on betoonpind, millel on laia põrandalauda meenutav muster, mis viitab kodu põrandale. “Kodupõrand” on tugev kehaliselt tajutav kujund, mis loob metafoorse silla lapsepõlvega.

OHVITSERIDE MÄLESTUSMÄRK

Ohvitseride mälestusmärk koosneb pikast tumedast seinast, milles on ohvitseri figuur. Tumeda seina ääres seisv uhke ohvitser on jõuline, kuid süngel kujund, mis koos seina taga kulgeva teekonnaga moodustab mitmetähendusliku välja.

Juuniküüditamise 75. aastapäeva tähistati üle Eesti

Fotod Ene Juurik

Ajaloopäev Viljandis

Memento Viljandi Ühendus korraldas 11.06.2016 juuniküüditamise 75. aastapäeva tähistamiseks Sakala keskuses ajaloopäeva, kus ettekannetega esinesid Tartu Ülikooli ajaloodotsent Aigi Rahi-Tamm ja Memento Tallinna Ühenduse juhatuse liige Peep Varju. Vaatamata väga halvale ilmale oli osavõtjaid ligi sada inimest.

Ürituse avas Memento Viljandi Ühenduse juhatuse esimees Ene Juurik, järgnesid tervitused linna ja maakonna esindajatelt ning sõnavõttud. Aigi Rahi-Tamm käsitles oma ettekandes Siberist tagasitulekut, Peep Varju aga laste vastu suunatud genotsiidi. Ajaloopäeva teises pooles rääkis Viljandi Muuseumi direktor Jaak Pihlak oma pikka aega kestnud uurimistöo tulemusel valminud raamatust "Eesti Vabaduse Risti kavalerid".

Viljandi Linnaraamatukogus oli avatud teemakohane kirjanuduse näitus.

Tapal

Tapa elanikud kogunesid 14. juunil raudteejaama ees olevale väljakule mälestusküünlaid süütama. Ka Tapal soovitakse rajada mälestusmärk, mille juurde ajalooünniduste, sealhulgas leinapäevade tähistamiseks tulla.

Foto Tapa muuseumi kogust

Pidamata jäänud kõne

Austatud Eesti Vabariigi President abikaasaga, armsad praeguseks veel elus olevad küüditatud inimesed, aatekaaslased, head inimesed!

75 aastat on möödunud sellest traagilisest ajast, mil enam kui 10 000 süüta inimest väevõimuga Eestist Siberisse küüditati. Praeguseks on neist elus vaid lapsed, kes isade ja emadega oma kodudest ära viidi.

Kõigil meil on omad mälestused sellest karjувast ülekohtust.

Olin siis nelja ja poole aastane, vend kolm aastat minust vanem, kui 1941. aasta 14. juuni vara-vara hommikul sõitis vene sõdurite saatel küüditajate auto Arujaagu talu õuele Viljandimaal. Kästi kaasa võtta riideid ja toitu ning meid sõidutati läbi Viljandi linna Puka raudteejaama, kus vägivaldselt eraldati isa oma perest. Poole aasta pärast, 8. jaanuaril 1942. aastal tapeti isa Eduard Jaanson Sosva vangilaagris Uuralis. Emal tuli vaevelda 17 aastat Tomski oblastis keset Siberit.

Palju-palju pisaraid on voolanud, palju on ka palvetatud. Nõukogude võimu kuritegude ohvritena oleme kogenud, et ei pisarad ega palved pole aidanud. Seepärast lubatagu mul öelda: "Kõikide-kõikide Nõukogude võimu inimsusevastaste kuritegude ohvrite nimel olgu igavesti neetud Nõukogude võim ja Nõukogude võimu pahatahtlikud elluviijad, olgu neetud ka tänapäevased Nõukogude võimu austajad ja Nõukogude võimu taastamist soovijad, olgu nad igavesti neetud! Ärgu olgu neil rahu mitte kusagil ja mitte kunagi! Vaevaku neid südame-tunnistuse piin igal pool ja alati!"

Pisaratele ja palvetele lisaks tulnuks needmist korrata kõigi möödunud 75 aasta vältel. Praegu tuleb needmist korrata seni, kui Venemaa Nõukogude Liidu õigusjärgse riigina pole ametlikult vabandanud toime pandud inimsusevastaste kuritegude pärast, kuni Venemaa pole tagastanud Eesti Vabariigi presidendilt Konstantin Pätsilt röövitud ametiraha ja ketti, kuni pole tagastatud Voronežis asuvaid Tartu ülikooli varasid.

Aga Venemaa võimurid on justkui südame-tunnistuse eardid. Südame-tunnistusel, seismise kohtumõistjana, on siiski oluline osa. Meilgi Eestis on südame-tunnistusega pahasti. Aatelus on vääratumas. Kui meie esivanemad suutsid püsima jääda sünnimaal ja koguni oma riigi luua, nüüd aga minnakse võõrsilt igasuguseid hüvesid otsima... Asjadekeskseks muutunud eluviis peab muutuma lasterikkaks perekesksks eluviisiks. Oma riiki ja rahvast peame targalt hoidma.

Aga, oh Eestimaa, su orjameel, kui kaua see võib kesta veel?

Ants Jaanson on tänulik võimaluse eest eest kõnelda sellises auväärse kohas, Tallinnas. Täna kuulamast ja kaasamõtlemast. Hea oleks, kui öeldu jõuaks ka igasse Eesti kodusse, sest inimsusevastaseid kuritegusid ei tohi unustada. Aitäh!

Kuna Tartu Memento volikogu esimene esimees 1990. aastatel Ants Jaanson ei saanud oma kõnet 14. juunil president T. H. Ilvese vastuvõtul ette kanda, avaldame selle Tartu ja Tallinna Memento ühenduste juhatuste ettepanekul Teatajas.

Meie kohus on seda mitte unustada

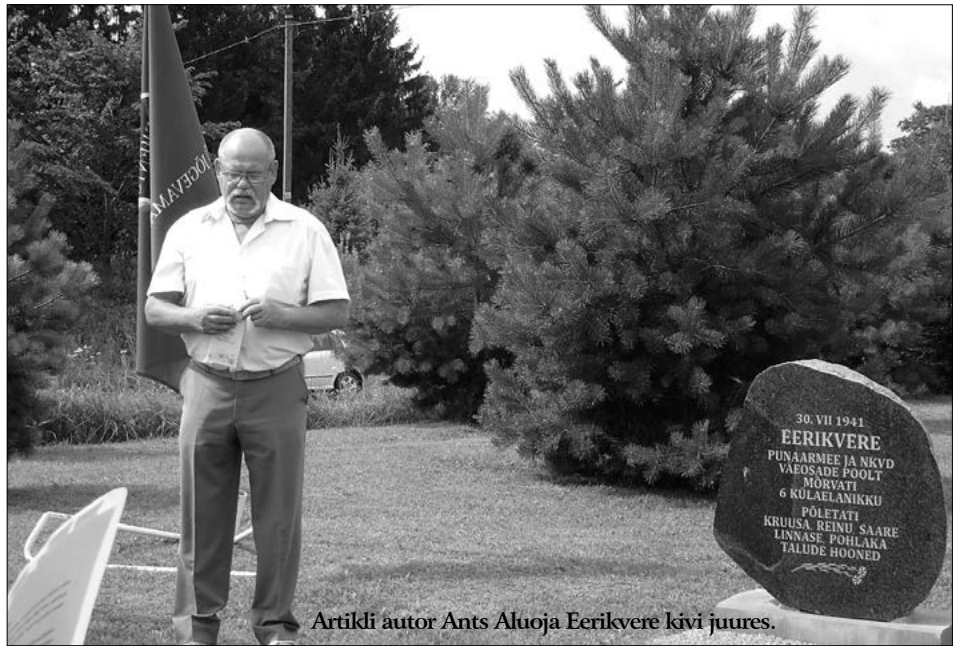
1941. a sõjasuvel olid Saksa armee tegevuse tulemusena jäänud Põhja-Tartumaal „kotti“ suured Punaarmee ja NKVD väekoondised, samuti Lätist taganevad hävitus- ning miilitsapataljonid.

30. juulil 1941 jäi nende teele Palamuse kihelkonna Eerikvere küla. Külla jõudnud punaväelased asusid süütama ettejäädud talude hooneid. Maha põletati Kruusa, Linnase, Pohlaka, Reinu ja Saare talude hooned. Süüdati ka Kase talu elumaja – see suudeti päästa. Ennast, oma pere liikmeid ja vara päästa püüdnud külaelanikud mõrvati. Inimesed, kes olid üle elanud aasta nõukogude okupatsiooni, üle elanud 1941. aasta 14. juuni suurküüditamise, hukkusid päikeselisel suvepäeval. Metsistunud punaarmeelased ja hävituspataljonlased ei halastanud kellelegi.

Kruusa talu noorperenaine Herta Schasmin tapeti täägilöögi, kui ta koos oma kolme poja ja pesamunast tütreaga püüdis põgeneda. Ema surmanud täägilööki vigastas ka pisikese Eda jalga. Omakorda lapsi päästma tulnud vanaperenaine Leena Schasmin sai raskelt haavata tema pihta visatud granaadi plahvatusel. Lapsed jäid imekombel ellu. Ka vanaema Leena paranes.

Pohlaka talu perenaine Anna-Loviisa Kivimäe ning tema täiskasvanud tütre Armilde ja Ulanda Ludmilla hukkusid koduheinamaal. Neid piinati sadistlikult.

Reinu talu noorperemees Aleksander Varik, kes varjus põleva talu keldrisse,

Artikli autor Ants Aluoja Eerikvere kivi juures.

tuli välja, et päästa tulest koera ja tapeti põleva aida ette.

Saare talu peremees Elmar Saarmaa, kes püüdis oma peret päästa, sai kuulihaava ja hiljem surmati täägilöögi.

Mõne tunniga oli hävitatud viie talu hooned ja tapetud kuus külaelanikku.

Kuigi selles tragöödias hukkunud inimeste mälestuse jäädvustamise vajadusest oli varemgi räägitud, siis mingitel põhjustel oli see siiani tegemata. Tänavu, mil sellest koletust sündmusest möödus 75 aastat, otsustas Jõgevamaa Represseeritute Ühing

selle idee realiseerida. Selleks valmistatud mälestuskivi sai paigaldatud endise Reinu talu maadele praeguste taluomanike lahkkel loal. Mälestuspalvus toimus EELK Palamuse kirikus. Muusikalised vahepalad kirikus ja mälestuskivi juures organiseeris Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuse direktor Arne Tegelman.

Selle sündmuse mälestuse jäädvustamise eest olid hukkunute omaksed ja küllarahvas siiralt tänulikud. See tegi tõeliselt heameelt. Meie tänuvõlg sai tasutud.

Ants Aluoja

Meenutades möödunud

Kõneleb Jõgeva maavanem Viktor Svjatõšev

18. juunil korraldas MTÜ Jõgevamaa Represseeritud Paduvere Talumuuseumis ülemaakonnalise mälestuspäeva, mille läbivaks teemaks oli „Mälestades hoiame Eesti aja lugu“

14. juuni 1941. juuniküüditamise käigus viidi teadaolevalt üheksas küüdirongis Eestist 9267 inimest (sh lapsi 2528 s.o 28%), kellest üle 5000 hukkus NSV Liidu põhjaaladel. Hävisid kodud, purustati perekonnad. Meie kohus on seda mitte unustada.

Mälestuspäeva avamisele ja päevast osavõtjaid olid tulnud tervitama Jõgeva maavanem Viktor Svjatõšev, Jõgeva valla vallavanem Enn Kurg, Jõgeva valla vallavolikogu esimees Tiit Lääne ja naiskodukaitses esindaja Triinu Küünal.

Kuno Raude ja Peep Varju poolt olid tehtud päevateemalised ettekanded. Kuna nad ise kohale tulla ei saanud, siis olid nad nii lahked ja saatsid oma ette-

kanded meile, et saaksime need ikka mälestuspäeval osalejatele ette kanda. Siinkohal suur tänu neile.

Põhjaliku ülevaate 1941. aasta vabadusvõitlusest Jõgevamaal andis kapten Ants-August Nurk, Kaitseliidu Jõgeva Maleva taastaja ja endine pealik.

Paduvere Talumuuseum asub praeguse Jõgeva valla ning endise Vaimastvere valla territooriumil. Väga sisuka ja haarava ettekande 1940. aasta okupatsioonivõimu saabumisest ja sõjasündmustest Vaimastvere vallas tegi Tiit Lääne.

Vihmasesse suvepäeva töid päikest oma laulude ja pillilugudega Eha ja Ago Niglas ning ansambel Lõbusad lõotsahullud.

Pruukosti eest hoolitses Jõgeva Kaitseliit. Oli tõesti maitsev sõduritoit. Vaatamata vihmale ja tugevale tuulele läks üritus kenasti korda. Osavõtjad kõik ju karastunud, tulest, veest ja Siberist läbi käinud.

MTÜ Jõgevamaa Represseeritud

Liiva kalmistul mälestati punase terrori ohvreid

14. juunil mälestati Liiva kalmistul 75 aasta möödumist Pirita-Kosel Scheeli krundil toime pandud massimõrvast, kui Balti sõjaväeringkonna sisevägede (NKVD) sõjatribunali otsustega mõisteti surma ja hukati kümneid süütuid tsiviilisikuid, Eesti Vabariigi ühiskonna- ja poliitikategelasi ning Vabadussõjast osavõtnuid.

Kaitsepolitsei peadirektori Arnold Sinisalu sõnul möödus 14. juunil lisaks juuniküüditamisele 75 aastat ka massimõrvadest, mille stalinistlik režim korraldas paljude Eesti riigiametnike, teiste hulgas kaitsepolitseinike suhtes. „Kõik need inimesed tapeti, sest nad armastasid oma rahvast, maad ja riiki. Neid tappes püüdis okupatsioonivõim tappa mälestust vabast Eesti riigist. Mälestus omariiklusest osutus aga surmast tugevamaks. Meie riik on vaba. Ei ole meie võimuses muuta toonaseid sündmuseid, aga on meie võimuses neid mäletada ja teha kõik selleks, et 1941. aasta kunagi ei korduks,“ rääkis Sinisalu oma sõnavõtus.

„Arvatakse, et Scheeli krundil hukati ka riigivanemad Jaan Tõnisson ja Friedrich Karl Akel. Seal mõrvati hulk politsei- ja kaitsepolitseiametnikke, teiste hulgas Eesti kaitsepolitsei esimene juht ja Vabadusristi kavaleri Helmut Veem. Neid kõiki süüdistati kontrrevolutsioonilises tegevuses, kasutades selleks Vene NFSV – s.t võõra riigi – kriminaalkodeksi sätteid,“ ütles justiitsminister Urmas Reinsalu.

„Nõukogude võimu eesmärk oli oma võikaid inimsusvastaseid kuritegusid igavesti varjata ning seetõttu ei ole hukkamiste kohta säilinud dokumentaalseid andmeid. Seda enam on äärmiselt oluline selliste kuritegude mäletamine ja nendest rääkimine,“ rõhutas Reinsalu.

Riigikogu esimees Eiki Nestor lausus mälestustseremoonial, et hukatud inimeste ainsaks süüks oli ustavus Eesti Vabariigile. „Bolševistlikud timukad mõistsid, et meie riigiametnike, politseinike ja sõjaväelaste lojaalsus ei ole murtav. Austatud riigiametnikud, politseinikud ja sõjaväelased, täna on demokraatia kaitsmine teie õlgadel,“ ütles Nestor.

Pankur Klaus Scheelile kuulunud Pirita-Kose maavaldus natsionaliseeriti 1940. aastal ja anti NKVD käsutusse. Alates 1941. aasta algusest toimusid seal NKVD sõjatribunali salaistungid, kus kohtualused mõisteti surma, otsused viidi mahalaksmise teel kohapeal täide

ja hukatute laibad maeti sealsamas varjatult hoonete põrandate alla ja parki. Aastatel 1941–1942 leiti Scheeli krundilt 78 hukatud, kellest avastamise ajal õnnetus identifitseerida vaid 34.

Mõrvatud tehti kindlaks hukkunute kirjelduse, riietuse ning neilt leitud esemete ja dokumentide abil. Kuna samal ajal inimeste arreteerimise ja hukkamisega küüditas Nõukogude okupatsioonivõim Eestist palju nende sugulasi ja omakeid, siis ei olnud neil võimalik aidata mõrvatuid ära tunda.

NKVD tribunali tegevus jätkus 1941. aasta augustini. Paljud arreteeritud hukati kiirkorras pärast NSV Liidu ja Saksamaa sõja algust.

Kogu okupatsiooni aja kuulus Scheeli krunt Nõukogude sõjaväele ning kõik andmed hukkamiste kohta olid salastatud, hukatute omastele ei antud teavet ja sündmuste avalikustamine oli rangelt keelatud. Alles 1990. aastal oli Eesti NSV KGB sunnitud tunnistama, et kirjeldatud sündmused Scheeli krundil tõepoolest toimusid ja samal aastal algatas Eesti NSV prokuratuur 1941. aasta mõrvade uurimiseks kriminaalasja, mille raames õnnestus kindlaks teha veel hulk mõrvatuid.

1942. aasta sügisel maeti Pirita-Kosel mõrvatud koos mujalt Tallinnast ja selle lähikonnast leitud kommunismiohvritega (kokku 114 inimest) ümber Tallinna Liiva kalmistule, kus tänapäeval paikneb punase terrori ohvrite mälestusmärk.

Mälestuspäev Värskas

14. juunil toimus Värskas lipuväljakul 1941. aastal Värskas-Petseri alalt Siberisse küüditatud ja hukatud Eesti ohvitseride mälestustseremoonia.

Nõukogude võimud vangistasid ööl vastu 15. juunit 243 Eesti ohvitseri, kes olid Värskas paiknenud Punaarmee Eesti 22. Territoriaalse laskurkorpuse suvelaagrist reservõppekõnnemise nime all Petseri Kaitseliidu majja viidud. Täna teame, et mingit kohtuistungit või sõjaväetribunali Kaitseliidu hoones ei toimunud, väljakutsutud võeti ette ükshaaval, teatati, et nad on armeest vallandatud, ja viidi veidi hiljem jaamas ootavale küüditamismisrõngile. Suurem osa neist saadeti Norilski vangilaagrisse, kus enamik hukati või suri.

Mälestustseremoonial avaldati austust küüditatud ja hukatud Eesti ohvitseridele. Kaitseväge juhataja kindralleitnant Riho Terrase pöördumise edastas 2. jalaväebrigadi ülem kolonel Eero Rebo. Kaitseväge juhataja rõhutas oma pöördumises, et parim viis hoida nende mälestust, kes on saatusele pidanud alla vanduma, on kinnitada, et Eesti riik ei alistu ning hakkab vastu igale vaenlasele. Eesti kaitseväge teeb tulevikus koostööd Eesti vabadusvõitlejate liidu ning Eesti eruohvitseride koguga hoolitsemaks, et küüditatud ja hukatud Eesti ohvitseride lugu oleks meie rahvale teadmiseks ja mäletamiseks.

Mälestustseremoonial osalesid ka Värskas vallavanem Raul Kudre ja Eesti vabadusvõitlejate liidu, Eesti eruohvitseride kogu, kaitseväge ühendatud õppeasutuste, justiitsministeeriumi ja Kaitseliidu Põlva maleva esindajad ning kohalikud elanikud.

Mälestus- ja leinapäev Tartus 8. juulil

Tartu Memento tähistas traditsiooniliselt 8.-9. juulil 1941. aastal Tartu vanglas mõrvatute mälestus- ja leinapäeva.

1941. aasta juunikuu lõpus ja juulikuu alguses taganesid NSV Liidu okupandid pealetungivate Saksa Riigi vägede eest. Oli alanud vaprate Tartumaa partisanide ülestõus, kes võitlesid Eesti eest. Oli alanud Suvesõda. Tartu vanglast veeti vange autobussidega Tartu raudteejaama ning sealt rongidega Venemaale. Juunikuu viimastel päevadel oli vanglas 619 vangi, kellest 4. juuliks oli järele 72 vangi. Kommu-

nistide poolt läbiviidud arreteerimised jätkusid. Vangide arv kasvas. EK(b)P Tartumaa komitees toimunud nõupidamisel võeti Tartu NKVD osakonna ülema P. Afanasjevi ja EK(b)P keskkomitee ülema Abronovi nõudmisel vastu otsus vangid hukata. Selle tulemusena hukati 8. ja 9. juulil 1941 Tartu vanglas 193 süüta inimest, nende seas 20 naist. See on aegumatu inimsusevastane kuritegu.

Pühalikud mälestus- ja leinatalitused toimusid nagu eelnevatel aastatel nii Tartu Pauluse kalmistul kui Antoniuse õuel.

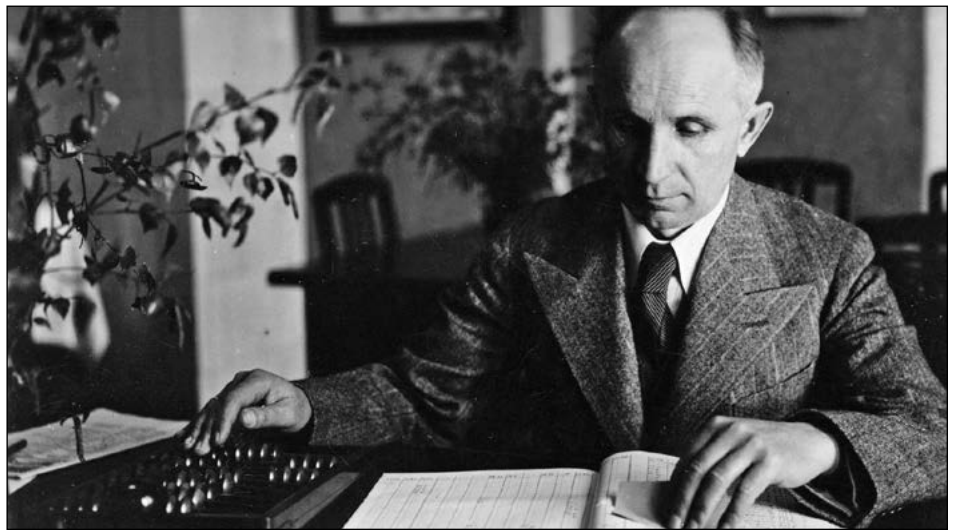
Kirjanik Jüri Parijõgi, üks Tartu vangla kuriteo ohvritest

Mälestuspäeva lõpetama koguneti seekord Oskar Lutsu majamuuseumisse, kus tutvustati näitust ühe massimõrva ohvri, kirjaniku ja õpetaja Jüri Parijõe elust ja loomingust. Ette aimates oma saatust arreteerimisõöl vastu 8. juulit, vastas kirjanik abi-kaasa soovitusel kaasa võtta kott tarbeasjadega: „Sellel teekonnal ei vajata midagi“.

Oma elus pühendus Parijõgi lastele ja noortele. Ta oli õpetaja, kooliuuendaja ja esimene eesti päris lastekirjanik. Näitus keskendub kirjanikule ja õpetajale tema elu ja loomingu keskel. Õpetajana töötas Parijõgi algul Virumaal ja 1929. aastast Tartus. Viimased kümme Tartu-aastat olid tema elus kõige viljakamad. 1931. aastast juhatas ta Tartu 4. algkooli, mis asus tolal Karlova mõisa hoones. Jüri Parijõelt on ilmunud rohkesti päevakajalist publitsistikat, kirjandusteoreetilisi artikleid ja arvustusi, pedagoogilisi lühiuurimusi ja vaatlusi. Ta on olnud ajaloo- ja kodulooõpikute autor ning lugemike kaasautor. Oma teoste ainese leidis Parijõgi nii kutsesest kui lapseõlvepaikadest põhjaranikul. Temalt on ilmunud lasteproosat, reisikirju ja merejutte. Kirjaniku loomingus elavad poisid-tüdrukud oma igapäevast elu. Nad teevad kaasa kõigis vanemate töodes ja toimingutes. Lastel mängudes väljendub 20. sajandi külaolustik.

Näituse tutvustuse järel jagas lugusid oma vanaelust Aivi Parijõgi. Parijõgede väike suguvõsa on hoolega alles hoidnud esivanemate suulist ja ainelist pärandit. 1971. aastal avati Jüri Parijõe sünnikohas Lääne-Virumaal Siberi külas talle mälestuskivi. Kuid toona ei saanud avalikult rääkida mehe surma asjaoludest. Kunda kooli toonane õppealajuhataja siiski ütles mälestuskivi avamisel, et „venelased laskisid Jüri maha“. Õnneks olid kohale tulnud ainult head inimesed...

Mereasta puhul rääkis Aivi Parijõgi muuhulgas ka Jüri Parijõe merearmastusest. 1935. aastal on Parijõgi ajakirjaniku küsimusele erialavaliku kohta öelnud, et mõtles kõigepealt hakata meremeheks.

Ta on kirjutanud merejutte, mida luges usud kindlalt, et need on üles tähendanud merd sõitnud inimene. Tegelikult piirdusid Parijõe teadmised merest ja meremeestest lapseõlve käikudega Kunda sadamasse, kus tema isa töötas hobusemehena. Tähelepanelik poiss jättis teda huvitava eluvaldkonna kohta meelde hulga värvikaid detaile ja kasutas neid hiljem oma loomingus.

Kodukandiga ei kaotanud kirjanik ja koolimees sidet ka Tartusse kolides. Karepal perega suvitades sõitis ta rattaga alati ka Kunda külasse venna poole ja jäi sinna vahel nädalaks appi heina tegema. Ta armastas füüsilist tööd teha ja kodus rääkida kohalikus murdekeeles. Temalt pärinevad ka fotod vend Joosepi rajatud Urikivi talust. Joosepi poeg Toomas (Aivi Parijõe isa) on meenutanud, et kui lell Jüri Karepalt tuli, käis ta alati Kunda poest läbi ja ostis lapsele magusat saia. Kord aga jõudis lell sõitma hakata nii hilja, et Kundas oli pood juba kinni ja väike Toomas jäi ilma saia. Kui laps seetõttu nutma puhkes, lubas Jüri, et käib järgmisel päeval uuesti Kundas poes ja toob saia. Nii ta ka tegi ja Toomas mäletas seda saiatoomist oma elupäevade lõpuni. Veel oli juttu Pari-

jõe psühholoogiandest ja oskusest lastele läheneda, mida on toonitanud tema õpilased. Nende hulgas ka näiteks Riho Lahi, kes värvikalt kirjeldab ühte sellist lugu oma raamatus „Kohtumised“. Mitmekülgset andekas ja suure töövoimega mees ei jõudnud pidada oma viiekümendat sünnipäeva. Kaks last kaotasid isa, väga paljud suurepärase õpetaja ja kooliuuendaja, kogu Eesti aga isikupärase ja armastatud kirjaniku, kes oli just alustanud esimest ilukirjanduslikku teost täiskasvanutele.

Arutelu neil teemadel jätkus kohvi- ja teelauas. Üliõpilasseltsi Raimla esindajad pidasid plaani vilistlase Jüri Parijõe mälestusmatkast järgmisel aastal, mil möödub 125 aastat kirjaniku sünnist. Matkamarsruudi annab Parijõe raamat „Alutaguse metsades“, kus kirjanik jutustab jalgrattamatkast, mis saab alguse tema kodukohast Siberi külast ja lõpeb Avinurme kandis ehk Alutaguse metsades. Raimla liikmed tahavad läbida sama teekonna.

Ka hakkab näitus Jüri Parijõe elust ja loomingust järgmisel aastal rändama Eesti raamatukogudes ja muuseumides.

Võrus avati küüditatutele mälestusmärk

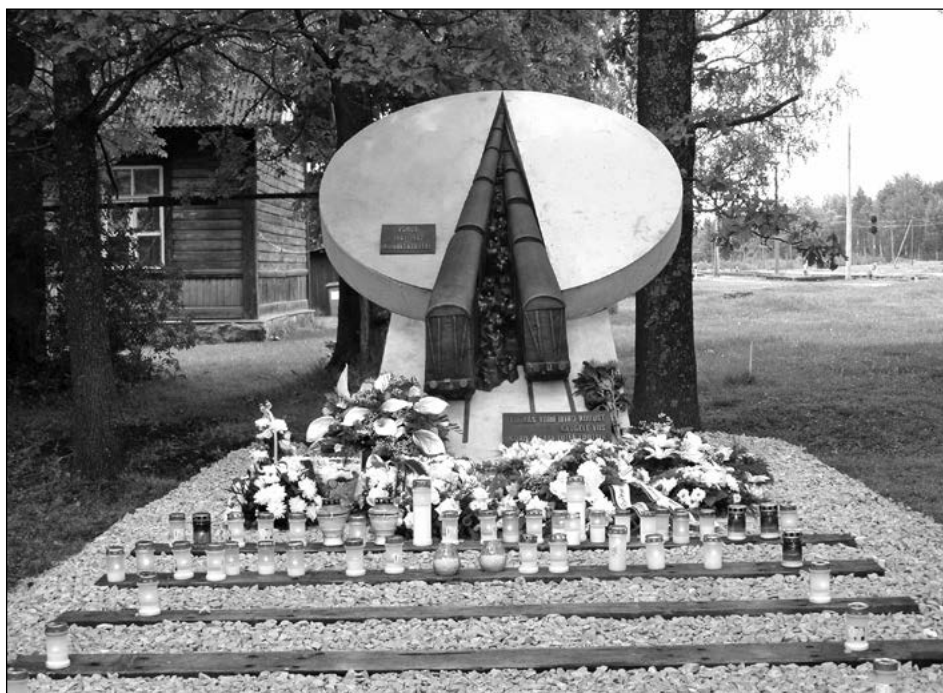
22. juunil 2016. a. avati Võru raudteejaama ees (Jaama 14, Võru) Võrust aastatel 1941-1952 küüditatute või Venemaa vangilaagritesse deporteeritud mälestuseks mälestusmemoriaal, mis kujutab 1,6 meetri kõrgusele betoontahukale paigutatud kahte rida kaugusse suunduvaid pronksist loomavaguneid. Vagunite vahel on nähtavad inimfiguurid.

Mälestusmärgini suundub ligi 4 meetri laiune ja 16 meetri pikkune raudteed imiteeriv originaalsetest raudteeliipritest ja dolomiitkillustikust kaldtee. Mälestuskompleksi kogupikkus on 24 meetrit. Mälestusmärki valgustavad kaks valgustit.

Mälestusmärgi rajamise algatas 2014. a. Memento Võrumaa Ühenduse üldkoosolekul tollaegne PPA Võru Politseijaoskonna noorsoopolitseinik Elar Sarik, kes oli mälestusmärgi valimisel ka mitmete tööde eestvedajaks. Võeti vastu otsus mälestusmärgi rajamiseks. Töö, mis koos Võru Linnavalitsusega valiti välja kolme ideekavandi hulgast, telliti skulptor Jaak Soansilt. Mälestusmärgi projekteeris arhitekt Karmo Tõra OÜ ROK-Projektist. Ehituslikud tööd teostas AS Kurmik ja pronksitööd Uusmonumenta OÜ.

Monumendi maksumuseks kujunes seoses hindade kallinemisega eelarvestusliku 18 000 euro asemel 24 780 eurot. Mälestusmärgi rajamist toetasid Võru Maavalitsus, Võru Linnavalitsus, Võrumaa Omavalitsuste Liit, SA Eesti Represseeritud Abistamise Fond, Eesti Memento Liit, Memento Võrumaa Ühendus ja Riigikogu IRL liige Võrumaalt pr. Maire Aunaste. Memoriaali rajamist on sponsorinud AS Kurmik, Kaitseliidu Võrumaa Malev, orkester Kungla, Piirivalve- ja Politseiamet, Karmo Tõra, Jaak Soans, Dimitri Sokolov, Agnes Meesak. Aitäh ka kõigile eraannetajatele, kes on rahaliselt toetanud memoriaali rajamist.

Aastatel 1941-1952 viidi tollaegselt Võrumaalt Venemaa erinevatesse vangilaagritesse ja asumisele üle 3600 inimese, kellest enamik paigutati loomavagunitesse just Võru raudteejaamast. Need, kes jäid puhkama võõrasse mulda, ja need ligi 400 Memento Võrumaa Ühendusse koondunud Võru- ja Põlvamaa represseeritud

Kaks rida pronksist loomavaguneid suundub kaugusse.

Fotod Võrumaa
Memento Ühenduse
kogust

Kõneleb mälestusmärgi idee
autor Elar Sarik

Tänukirja saab skulptor Jaak Soans.

Vasakult: Võru aselinnapea Tõnu Jõgi (sündinud Siberis), linnapea Anti Allas, aselinnapea Sixten Sild, volikogu esimees Toomas Paur.

väärivad seda kaunist mälestusmärki, mille juurde suurvõõrutamispaevadel 25. märtsil ja 14. juunil koguneda, et meenutada aegu, mis kunagi enam korduda ei tohi. Veelgi enam vajavad sellist kohta aga praegused ja tulevased noored, et seisatada ja teadvustada endale, mis on Eesti rahvaga kunagi toimunud ja selle kaudu suunata oma isamaalist meelust. Seisatuge teiegi, süüdake küünal ja mõelge, mida pidid need süütud inimesed läbi elama, jättes maha oma kodud ja olles lahutatud perekondadest. Ehk siis tuleb meil ka harvemini keelele küsimus: „Kas sellist Eestit tahtsimegi?“. Võrumaa Memento ootab kõiki eestimaalasi külastama mälestusmärki, et meenutada neid tuhandeid kaasmaalasi, kelle tee teadmatusse algas nüüd juba 75 aastat tagasi, 14. juunil 1941.

Kuid memoriaal pole veel lõplikult valmis. Kavas on sinna paigaldada veel infotahvel Eesti- ja Võrumaa küüditamiste kohta. Seoses sellega pöördub Memento Võrumaa Ühenduse juhatus kõigi heade inimeste poole, kellele on kallid Eestimaa minevik ja tulevik, palvega toetada ka

Võrust 1941. aastal küüditatud.

Võrust 1949. aastal küüditatud.

omapoolset uue küüditatute memoriaali täiendamist. Meie sihtotstarbeline mälestusmärgi a/k Swedbangas on: Memento Võrumaa Ühendus, EE06 2200 2210 6316 2366. Oleme juba ette tänulikud kõigi toetuste eest!

Silver Sild

Memento Võrumaa Ühenduse juhatuse esimees

25 aastat Purtse hiiemäe Kurjuse Ohvrite Leinaparki

Juuniküüditamise 50. aastapäeval istutasid Alutaguse memenoolased Kurjuse Ohvrite Leinaparki esimese tamme. Asja ajamise raskused, mõttepinge ja praktiline töö on olnud nii suured ja tulemus, mis kiidab tegijat, nii tähelepanuväärne, et vajavad põhjalikku tutvustamist. Toimetuses ongi avaldamisootel Uno Säästla pikem kirjutis leinapargi ajaloost.

Seniks aga - suur tänu tegijaile, eeskätt muidugi Uno Säästlale, ja pikka iga Kurjuse Ohvrite Leinapargile!

Läänemaa Memento teeb koostööd isamaaliste organisatsioonidega

Oleme oma tegevusplaanis järginud head tava: korraldame üritusi, kutsume koostööpartnereid oma üritustele ja osaleme meelsasti ka nende üritustel. 2016. aasta suvi ja sügis on möödunud tugsalt ja meelde jäävalt.

14. juuni leinapäev kulges väärilisel moel: mälestuspalvusega Toomkiriku ristimiskambris, Ema altari ees viis palvuse läbi Läänemaa piiskop Tiit Salumäe. Üritus jätkus Vabadussõja samba ja Haapsalu tollase linnapea Ants Alveri, kes samuti arreteeriti 14. juunil 1941, büsti juures. Edasi viis tee Risti mälestusmärgi „Raudteerööpad mäletavad“ juurde, kus talituse viis läbi Läänemaa praost Ants Leedjärv. Osa mementolastest sõitis edasi Tallinna, presidendile vastuvõtule.

Osalesime esindusega Maakaitsepäeval Lihulas, kus lipuehtes pargis lehis ka Läänemaa Memento lipp, nii nagu Lipupäeval Haapsaluski.

26. juunil olime Pärnu Eliisabeti kirikus leinatalitusel, kus saatsime viimsele teele endise vabadusvõitleja-metsavenna Osvald Saulepi.

Juuli keskel toimus Ridala kirikus mälestuspäev, meenutamaks Johannes Magnuse eluteed ja saatust, päeva korraldajaks Johannese pojapoeg Heiki Magnus. (Johannes Magnuse eluteest saate lugeda ajakirjast „Kaitse Kodu“ nr 8. 2013.a.) Ja päev hiljem olime jälle Pärnu Eliisabeti kirikus, et olla toeks Anne Eenpalule ja saata viimsele teele Anne ema, riigitegelase Kaarel Eenpalu noorim tütar Mai-Linda.

Kaitseliidu Lääne Malevas vahetus pealik ja üle anti maleva lipp, olime seal meiegi, et tervitada uut pealikku, kolonelleitnant Rasmus Lippurit. Endisele pealikule Mehis Bornile andsime Läänemaa Memento tänukivi.

Osalesime ajaloopäeval Kullamaal (loe: Lääne Elu“, 4. august 2016) ja muidugi olime kohal Pilistveres, kus represseeritud üle riigi kokku saavad, meenutamaks Eestile saatuseks saanud MRP lepingut, aga eelkõige selleks, et kohtuda saatusekaaslastega ja meenutada olnut, sest ega keegi teine neid inimesi päriselt ei mõistagi.

Augusti viimasel päeval peeti Vaba Eesti Päeva - see on päev, mil Eestist

Läänemaa Memento liikmed Pilistveres.

Leinapäeval, 14. juunil.

Fotod Läänemaa Memento kogust

lahkusid võõrväed. Seda tähistatakse vääriliselt Tori Sõjameeste Mälestuskirikus, seejuures kuulub meie ühingu tegus liige Heiki Magnus töötoimkonda.

Vastupanuvõitluse päeva tähistati Ridala Püha Maarja Magdaleena kirikus ja kogudusemajas. Teenisid piiskop Tiit Salumäe ja õpetaja Küllike Valk. Suur osa kogu üritusest oli kanda lastel: just nemad tõid sisse lipud, süütasid mälestusküünlad Vabadussõjas hukunute, Läänemaa metsavendade ja Kaitseliidu Lääne maleva hukatud ohvitseride mälestustahvlite ees. Isamaalisi laule laulsid Ridala põhikooli laululapsed Anne Pääsukese juhendamisel.

30. septembril võttis Läänemaa Memento esindus osa endise metsavenna kolonelleitnant Juhan Purga (VRII/3) säilmete ümbermatmisest Viljandimaal, Tärvastu kalmistul. Sealt sõitsime edasi Hargla kirikusse Valgamaal, et paigaldada mälestustahvel hukunud metsavenna ja tema poja mälestuseks.

9. oktoobril olime Harglas kohal juba suurema seltskonnaga, et osa saada kivi avamisest ja pühitsemisest (loe: „Valgamaalane“ 09.10.2016)

Aasta ei ole veel sugugi lõppenud...

Head tervist soovides,

Arnold Aljaste
Läänemaa Mementost

Näituse “Katõn” avamine 5. septembril. Katõni tragöödia on poola rahva jaoks nõukogude genotsiidi sümbol.

Visegradi sügis Okupatsioonide muuseumis

Tänavu sügisel on Okupatsioonide muuseumi näituseprogrammi fookus olnud kolme Kesk-Euroopa riigi – Poola, Ungari ja Tšehhi – lähiajalool, mistõttu oleme viimaseid kuid nimetanud ka Visegradi sügiseks (nimetatud riigid ja Slovakkia moodustavad nn Visegradi grupi). Näitusi täiendas ka samanimeline filmifestival novembri esimesel nädalal.

Nii näitused kui filmipäevad keskendusid Visegradi riikide tumedale, Eesti ajalooa paljuski ühilduvalle lähiajalooale. 1. septembril avas Tšehhi Vabariigi kultuuriminister Daniel Herman muuseumis näituse noorest teisitimõtlejast Jan Palachist, kes on sööbinud tšehhi rahva mällu kui üks suurimaid 1968. aasta Praha kevade kangelasi ja märtreid. 21-aastane Jan Palach oli Praha Karli Ülikooli filosoofiateaduskonna tudeng, kes 16. jaanuaril 1969 süütas end Praha Václavi väljakul protestiks Nõukogude invasiooni vastu põlema ning suri mõned päevad hiljem haiglas. Jan Palachi matus kujunes viimaseks üldrahvalikuks manifestiks vabaduse ideaalide toetuseks, alles tema eneseohverduse 20. aastapäeva rahvakogunemised andsid ühiskonnale uut vabadusesädet ja said seega totalitaarse režiimi langemise alguseks. Daniel Hermani sõnul kujunes 1989. aasta novembris, kui endine Tšehhoslovakkia sai kommunistlikust režiimist vabaks, Palachi nimest nagu lipp, mille mälestuse all võideldi ühiselt kommunistliku terrori vastu. Tšehhi Vabariigi Rahvusmuuseumi koostatud ja Tšehhi Vabariigi Suursaatkonna abil Eestisse jõudnud näitust

saab peagi taas näha Läti Okupatsioonide muuseumis Riias.

Septembrist novembri alguseni oli muuseumis avatud Katõni massimõrvast kõnelev näitus, mis jõudis Okupatsioonide muuseumisse koostöös Poola Armeemuuseumi ja Poola Vabariigi Suursaatkonnaga Eestis. Poolas 1940. aasta kevadel NKVD korraldatud Katõni massimõrvas hukati ligi 22 000 poola sõjavangi ja vangistatut. Vastavalt Nõukogude Liidu poliitbüroo otsusele 5. märtsil 1940 nimetati kõik vangid Kozelski, Starobelski, Ostashkvovi vangilaagrites ning Lääne-Ukraina ja Valgevene vanglates “nõukogude võimu vaenlasteks”. Hukkamised pandi toime ühe kuu jooksul, paljud ohvrid ning nende matmiskohtad on tänaseni teadmata.

Katõni massimõrvale järgnesid hukatute pereliikmete represseerimine, küüditamised, intelligentsi tagakiusamine ning aastakümneid kestnud propaganda. Katõni tragöödia seos Nõukogude Liiduga vaikiti maha ning möödus enam kui 50 aastat, enne kui sai võimalikuks rääkida sellest avalikult nii Poolas kui rahvusvaheliselt. Katõni tragöödia on poola rahva jaoks nõukogude genotsiidi sümbol, kuna sellest said alguse nõukogude okupatsiooni põhjustatud kannatused. Kel jäi näitus Okupatsioonide muuseumis nägemata, saab sellega peagi tutvuda Tartu KGB-kongide muuseumis.

Kuni 15. detsembrini saab muuseumis tutvuda 1956. aasta Ungari revolutsiooni sündmustega näitusel „Budapesti kutid. Minut vaikust Ungari langenud vabadusvõitlejate mälestuseks“. Koos-

Näitust “Budapesti kutid”. Minut vaikust Ungari langenud vabadusvõitlejate mälestuseks” saab muuseumis külastada 15. detsembrini.

töös Ungari Instituudiga valminud näitus jutustab 23. oktoobril 1956 alanud Ungari revolutsioonist ning inimestest, kes siirdusid tänavatele kaitsma oma vabadust ja õigusi. Üle kahe nädala kestnud ülestõus demokraatia kaitseks nõudis enam kui 2500 ungarlase elu. Ühtlasi heidab näitus pilgu Eestisse, Tartusse, kus põrandaaluse noorteorganisatsiooni Eesti Noorte Maleva liikmed jagasid samal ajal laiali 350 lendlehte, milles ülistati ungarlaste ülestõusu ja nõuti Eesti iseseisvuse taastamist. Selle teo eest määrati noortele karm karistus nõukogudevastase propaganda ja agitatsiooni ning nõukogudevastasesse organisatsiooni kuulumise eest: Jaan Isotammile määrati seitse, Voldemar Kohvile kuus, Enn Tartole viis, Jüri Rebasele ja Lembit Soosaarele neli ning Jüri Lõhmusele ja Tõnis Raudsepale kolm aastat vabadusekaotust. Enn-Kaupo Laanearule mõisteti algul kaks aastat vabadusekaotust, pärast umbes ühe aasta äraistumist lisati karistusele veel viis aastat.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Visegradi sügise näitused ühes filmipäevadega osutasid Ida-Euroopa valusale minevikule, milles domineeris totalitaarne, inimeste vaba tahet jõuga maha suruv režiim. Ometigi peegeldavad need ka seda, et kuigi terror võib võita ühe või isegi mitu lahingut järjest, ei suuda ta pikas perspektiivis seljataada inimeste vabaduse- ja demokraatiaih. Lisainformatsioon: www.okupatsioon.ee.

Sander Jürisson
Okupatsioonide muuseumi näituste juht

23. augustil Tallinnas ja Pilstveres

23. augustil mälestati Tallinnas Vabadussõja võidusamba jalamil kommunismi ja natsismi ohvreid ning 77 aasta möödumist Molotovi-Ribbentropi pakti sõlmimisest, mis pani aluse paljude vabade riikide okupeerimisele ning suure hulga inimeste represseerimisele totalitaarsete režiimide poolt.

Tseremoonial astusid sõnavõttudega üles Vabariigi Valitsuse esindajana sotsiaalkaitseminister Margus Tsahkna ja Euroopa Parlamendi esindajana Tunne Kelam. Mälestuspalvuse pidas peapiiskop Urmas Viilma. Esines ERRi tütarlastekoor Aarne Saluveeri juhatusel ning võidusamba jalamile asetati kommunismi ja natsismi ohvrite mälestamiseks pärjad.

“MRP salakokkulepe oli võimalik, kuna Euroopa riikidel puudus omavaheline koostöö. Eesti ei tohi enam kunagi üksi jääda ning seepärast on täna

päevakohane tuletada meelde, et usaldusväärses liitlaskes nii NATO kui Euroopa Liidus seisneb meie julgeoleku garantii. Seepärast peame ütleva selge “ei” Venemaa katsele meie liitlaste koostööd murendavale ettepanekule käia ühekaupa Moskvast Läänemere julgeolekuküsimusi arutamas. MRP aastapäeval peame tõdema, et vana käekiri on jätkuvalt mees, kuid meie olemisvõimelised ajaloost õppima,” ütles Margus Tsahkna.

Euroopa Parlamendi ettepanekul tähistab Euroopa 23. augustil Molotovi-Ribbentropi pakti aastapäeva, mis on kuulutatud totalitaarsete režiimide ohvrite mälestuspäevaks. Üleeuroopalist mälestamist korraldavad Euroopa riigid roteeruvalt. Sel aastal toimub üleeuroopaline mälestuspäev Slovakkia pealinnas Bratislavas, kus Eesti esindajana osaleb ka justiitsminister Urmas Reinsalu.

Enn Tarto, Tunne Kelam ja Margus Tsahkna mälestustseremoonial.

Foto Enn Tarto kogust

Lipudefilee.

Nagu juba ammu traditsiooniks saanud, kogunes kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäeval Pilstvere Kivikangru juurde represseeritud ja nende lähedasi kogu Eestist.

See on koht, kus ühise mineviku inimesed igal aastal kohtuvad, näevad taas oma saatusekaaslasi, arutavad koos Eesti ja maailma asju, kuulavad ja

Kõneleb kantsler Norman Aas.

peavad ise sisukaid kõnesid.

Kui leinakimbud olid maakondlike mälestuskivide juurde asetatud, algas lippude defilee. Mälestusjumalateenistuse pidas EELK Pilstvere Andrease koguduse õpetaja Hermann Kalmus, kelle sõnad olid nagu alati mõtlemapanevad. Pikema päevakohase ettekandega esines Justiitsministeeriumi kantsler Norman Aas. Oli tervitusi, oli lühemaid

Ühislõuna pastoraadi õuel.

maid sõnavõtte. Lõpetuseks esitas Haldi Välimäe omaloodud meeleolukaid isamaalisi laule.

Järgnenud ühislõuna pastoraadi juures pakkus nii kehakinnitust kui suhtlemisvõimalust. Korraldajad Eesti Memento Liit ja EELK Pilstvere Andrease Kogudus olid mälestuspäeva ladusa kulgemise nimel koos hästi tegutsenud.

Fotod Ainu Purje

Eesti Memento Liidu Teeneterist

Eesti Memento Liit on oma toetajaid Teeneteristiga tunnustanud juba kolmel korral. Esimene Teeneterist anti President Toomas Hendrik Ilvesele üle 14. juunil, kui ta võõrustas Presidendi Kantselei Roosiaias küüditatuid. Teise Teeneteristi sai EELK Pilstvere Andrease koguduse õpetaja Hermann Kalmus, kolmanda justiitsminister Urmas Reinsalu.

Mementolaste teavitamiseks trüki me siin Teeneteristi statuudi.

I Eesti Memento Liidu Teeneterist

1. Eesti Memento Liidu Teeneterist (edaspidi teeneterist) on asutatud Eesti Memento Liidu juhatuse otsusel 15. novembril 2013.
2. Teeneterist on asutatud Eesti Memento Liidu liikmete, lepinguliste partnerite, nõustajate ja toetajate tunnustamiseks.
3. Teeneteristi antakse Eesti Vabariigi aastapäeval ja Eesti Memento Liidu korraldatud pidulikel üritustel.
4. Teeneteristi annetaja on Eesti Memento Liit.
5. Teeneterist on Eesti Memento Liidu tunnustuste süsteemi osa, olles kõrgeim klass.

II Teeneteristiga autasustamine

1. Silmapaistvate teenete eest Eesti Memento Liidu ees.
2. Silmapaistvate teenete eest Eesti Memento Liidu tegevuse arendamisel.
3. Tulemusliku koostöö ja toetuse eest.
4. EML juhatuse liikmed, ERRB töötajad, ERAF nõukogu ametikohuste täitmise eest.

III Teeneteristi kirjeldus

1. Teeneterist on üheklassiline.
2. Teeneterist on ristikujuline, läbimõõduga 38 mm ja paksusega 2 mm. Teeneterist on kaetud valge ja musta emailiga. Aversi keskel on kujutatud Eesti Memento Liidu logo, sellel kiri MEMENTO. Reversil on järjekorranumber. Medal kinnitub aasa abil lindile, mille värvid on sinine-must-valge-must-sinine.
- Lindilõige on sinine-must-valge-must-sinine, 10x38 mm.

IV Teeneteristi taotlemine ja andmine

1. Taotluse teeneteristi andmiseks võib esitada Eesti Memento Liidu juhatuse ja maakondliku ühenduse juhatuse liige.
2. Teeneteristi andmise taotlused vaa-

tab läbi Eesti Memento Liidu juhatus.

3. Kirjalikus taotluses tuleb esitada kandidaadi:

- 3.1. ees- ja perekonnanimi;
- 3.2. sünniaeg;
- 3.3. ametikoht;
- 3.4. teene kirjeldus;
- 3.5. taotluse esitaja.

4. Teeneteristi ei anta kehtiva distsiplinaar-/kriminaalkaristuse ajal. Nominendi ebaväärika või head tava ja ühingu mainet kahjustava käitumise korral võib Eesti Memento Liidu juhatus jätta teeneteristi välja andmata.

5. Teeneteristiga autasustamine toimub Eesti Memento Liidu käskkirja alusel.

V Teeneteristi kätteandmine

1. Teeneterist antakse välja Eesti Memento Liidu korraldatud pidulikel üritustel.
2. Teeneterist antakse koos tunnistusega.
3. Teeneteristi tunnistusele kirjutavad alla Eesti Memento Liidu esimees või aseesimees ja sekretär ning tunnistus kinnitatakse Eesti Memento Liidu pitsatiga.
4. Teeneterist valmistatakse Eesti Memento Liidu kulul.
5. Teeneteristi saanud isikute üle peab arvestust Eesti Memento Liit.
6. Teeneteristi kadumise või kaotuse puhul dublikaadi tellimist ei teostata.

VI Teeneteristi kandmine

1. Teeneteristi kandmise õigus on isikutel, keda on teeneteristiga autasustatud ja kelle nimel on teeneteristi tunnistus.
2. Teeneteristi võib kanda originaalis või lindilõikena.
3. Teeneteristi kantakse Eesti riiklike ja ametkondlike teenetemärkide järel ning enne välismaiseid aumärke vasakul pool rinnas, kui konkreetse sündmuse puhul pole määratud teisiti.
4. Kooskõlas riiklike teenetemärkide kandmise hea tavaga kantakse teeneteristi asemel teeneteristi lindilõiget.
5. Teeneteristi kantakse kooskõlas riiklike teenetemärkide kandmise hea tavaga.
6. Teeneteristi kavaleridel on õigus kasutada teeneteristi kujutist oma isiklikel esemetel või siduda isiklike rekvisiitidega, riivamata teeneteristi väärikust.
7. Teeneteristi ja selle kujutise kasutamine reklaamtrükkidel ja muudes ärilist kasumit taotlevates seostes on keelatud.

VII Lisa

Teeneteristi kavaleri surma korral jääb rist perekonnale, ilma kandmisõiguseta. Teeneteristi ei anta postuumselt.

TOIMETAJA VEERG

Seekordne Teataja on eriline selle poolest, et on tavalisest enam mälestusürituste päralt. 75 on selline verstapost, mis tingib suuremaid ettevõtmisi, ühtlasi tuletab aga meelde aja valusat kadu. Neid, kes olid 75 aasta tagustes sündmustes täiskasvanuna ja kellel õnnestus ellu jääda, on meie keskele väga vähe alles jäänud. Seda tähtsam on meenutamine.

Tuleb tänutundega tõdeda, et mäletatakse ja mälestatakse. Ja mis kõige olulisem – selles on osalised ka noored.

Jaksu teile, head kaasteelised, ja südamlikku saabuvat advendiaega!

Rein Purje

Ilmunud raamatuid

Aino Lepp. *Vabaduse hinnaks on elu.* 2., täiend. trükk. 520 lk., illustreeritud. Grenader, 2016

Ristiküla – killuke Eestimaad. Mälestused kokku kogunud Agnes Põllu, koost. Riita Lillemets. 221 lk, illustreeritud. 2016

Helgi Vihma. *Kilbaverest Siberisse.* 72 lk, illustreeritud. Tallinn, 2016

Helle Leemets. *Pikk tee koju ehk Siberi valge lumi.* 440 lk, illustreeritud. Heelium, 2016

Ruuben Lambur. *Alutaguse saaga. Mälestuste põimik.* 112 lk, illustreeritud. Tallinn, 2016

Udo Knaps. *Siin, seal ja Siberis.* 188 lk, illustreeritud. Tallinn 2015

Eduard Parts. *Õnnetu maja.* 378 lk, illustreeritud. Altnurga (Jõgevamaa), 2015

Asael Truupõld. *Avispea küla kannatuste aastad.* 224 lk, illustreeritud. Eesti Ajalookirjastus, 2015

Asta Salumaa. *Midagi igavest pole olemas. Mälestusi Siberist ja kodust.* 151 lk, illustreeritud. Tallinn, SUI 2015

Elvine Sell. *Minu elu neljas riigis.* 104 lk. Võru, 2015

Ville Dreving. *Etturite valatud veri.* 296 lk. Eesti Ajalookirjastus, 2015

Vastupanuvõitluse päev

Sel aastal tähistas Eesti riik 22. septembril vastupanuvõitluse päeva juba kümnendat korda.

Kui 1944. aasta septembris Saksa okupatsiooniväed Eestist taganesid, tehti hetkelises *interregnumis* meeleheitlik katse taastada Eesti Vabariik. Selleks moodustati Eesti Vabariigi põhiseaduslik valitsus Otto Tiefiga eesotsas. Vabariigi Valitsus kuulutas Eesti käimasolevas sõjas neutraalseks, kuid Punaarmee Eesti suveräänsusest ei hoolinud ning Eesti okupeeriti taas. Sinimustvalge sai Pika Hermannini tornis lehvida kõigest kolm päeva.

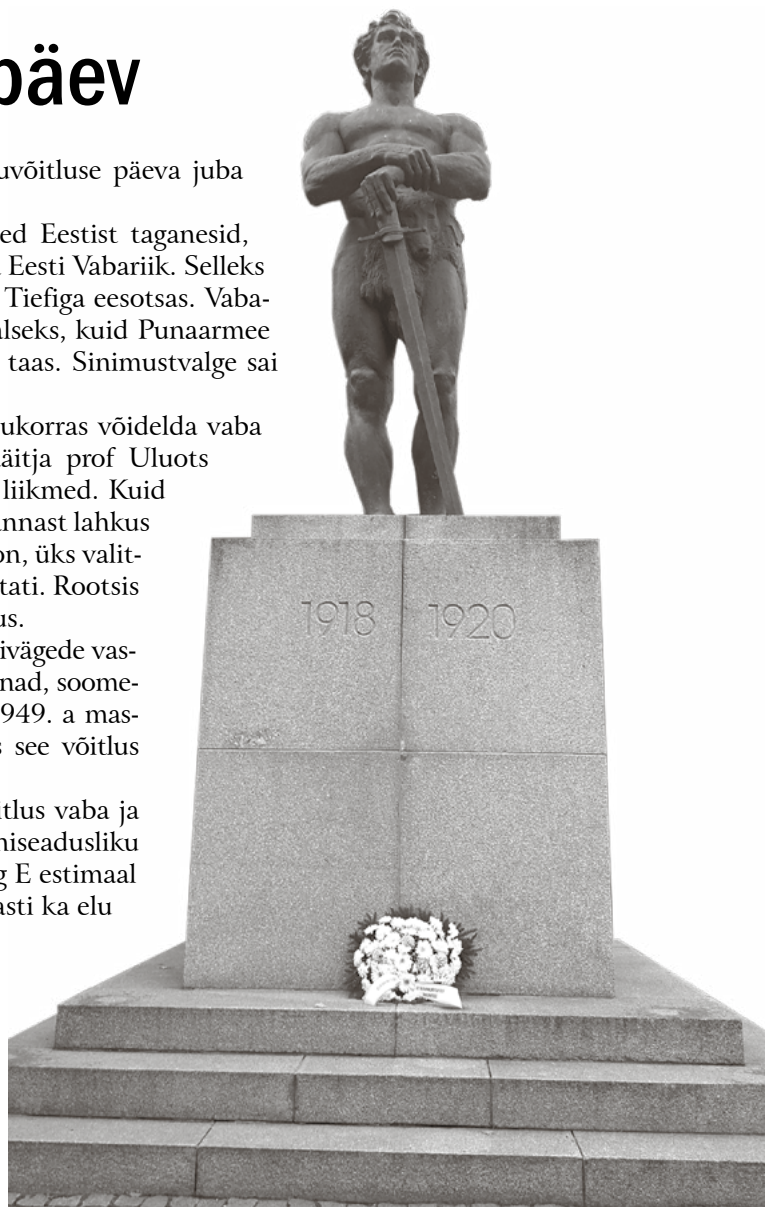
Põhiseaduslik Eesti riigivõim otsustas lootusetus olukorras võidelda vaba Eesti eest eksiilis. Selleks lahkus presidendi kohusetäitja prof Uluots Rootsi ning temale pidid järgnema Vabariigi Valitsuse liikmed. Kuid evakueerimiseks lubatud kiirkaater hilines ning Puisse rannast lahkus Rootsi ainult riigisekretär. Algas Nõukogude okupatsioon, üks valitsuse liikmeid varjus Eestis, ülejäänud hukati või vangistati. Rootsis moodustati varem lahkunud riigitegelastest eksiilvalitsus.

Kodu-Eestis alustasid vastupanuvõitlust okupatsioonivägede vastu kümned tuhanded inimesed – koolinoored, metsavennad, soomepoisid jne. Vastupanuvõitlus kulges aktiivsemalt kuni 1949. a massiküüditamiseni. Erinevates vastupanu vormides kestis see võitlus okupatsiooni lõpuni.

Eesti ei alistunud kunagi okupatsioonivõimule. Võitlus vaba ja demokraatliku Eesti eest toimus vabas maailmas põhiseadusliku eksiilvalitsuse ja Eesti välisesinduste eestvedamisel ning Eestiimaal vabadusvõitlejate ja nende toetajate vabaduse ja sagedasti ka elu hinnaga.

Vastupanuvõitluse päeva tähistamiseks on välja kujunenud traditsioon. Hommikul heiskavad kooliõpilased Pika Hermannini torni riigilipu ning valitsuse esindajad asetavad Vabadussõja võidusamba ette mälestuspärja. Üliõpilasorganisatsioonid süütavad küünlad Otto Tiefi ja tema valitsuse liikmete mälestusmärgi juures, korraldavad õhtul rongkäigu ja piduliku koosoleku Vabaduse väljakul.

Foto Enn Tarto kogust

Tartus viisid Tartu Memento liikmed eesotsas Enn Tartoga kõiki vastupanuvõitlejaid mälestades pärja Kalevipoja samba juurde.

Foto Heidi Ivaski kogust

Kumna teeristil Keila lahingu mälestuskivi juures mälestati selles heitluses langenud Eesti patrioote.

Vastupanu lähenevatele Nõukogude okupatsioonivägedele korraldas kohalik Omakaitse, Kumna teeristil võitles sadakond meest, neist enamik alla 20-aastased. Esialgne edu pöördus kiiresti, Keilas jätkus võitlus kõigest veerand tundi. Eestlaste kasutuses oli kaks tankitõrje suurtükki ja üks miinipilduja, Punaarmee 72. laskurdiviisi motoriseeritud eelsalgas oli 40 veoautotäit mehi ja 70 tanki. Kuid ka see kaotatud kokkupõrge pidurdas Punaarmee edasitungi ning aitas paljudel eestlastel punase terrori eest läände põgeneda. Need lahingud näitasid Eesti riigi ja eestlaste soovi elada vabas Eestis ja ka tahtmist selle eest välja astuda.

Enn Tarto ettekanne 1956. aastal asutatud Eesti Noorte Malevast

Peetud konverentsil "Piirideta 1956. aastast" Tallinnas 01.10.2016 (I osa)

1955.-1956. aastaks oli massiline relvastatud vabadusvõitlus end ammandanud. Võitlust jätkasid koolinoored, nüüd juba iseseisvalt. Tartu III keskkooli ühiselamusse (internaat) kogunesid Tartu ümbrusest pärit maapoised. Olime Eesti patrioodid, armastasime vabadust, Eesti rahvast, demokraatiat. Meid vihastas Moskva võimurite ja nende kohalike käsilaste jätkuv demagoogia. Saime aru komudele antud uuest ülesandest – muuta Eestimaa rahvastiku etnilist koosseisu eestlaste kahjuks.

Leidsime, et võitlust Eesti eest ja okupantide vastu tuleb jätkata. See oli meie teadlik ja vabatahtlik otsus. Olime oma aja kohta väga palju lugenud. Olime sõda ja kommunistlike inimsööjate sõjajärgseid kuritegusid oma silmaga näinud. Meist enamike isad olid okupantide poolt tapetud, paljude sugulased vaevlesid Venemaal.

12. märtsil 1956. aastal kogunes Tartus Toomemäele grupp Tartu III keskkooli õpilasi ja me moodustasime põrandaaluse noorteorganisatsiooni "Eesti Noorte Malev". Organisatsioon omas programmi, vandetöötust, põhikirja. Ettevalmistamisel oli ajakirja "Saagem vabaks" esimene number. Esimeheks oli märtsist septembrini Jaan Isotamm, septembrist detsembrini Enn Tarto. Jaan Isotamm kirjutas ENMi põhikirja, Enn Tarto programmi.

Tutvustaksin siinkohal Eesti Noorte Maleva programmi.

Sissejuhatus: Eesti noorsugu on ühinenud Eesti Noorte Malevaks, et säilitada rahvuslikku vaimu ja kultuuri, toetada üksteist töös ja võitluses, võidelda kommunismi ja venestamispoliitika vastu.

Edasi jagunes programm kaheks – lähis- ja kaugprogrammiks.

Lähisprogrammis toodud ülesanded olid:

- koguda ustavaid mehi oma rida-desse ja valmistada neist ette karastunud võitlejaid;
- koguda, säilitada ja õppida kasutama relvi (see oli kriisiolukorras, relvastatud võitlust suhteliselt rahulikus olukorras ei olnud kavas pidada);
- kasvatada massides rahvustunnet;

- paljud noored on kaotanud reakt-siooni tingimustes igasuguse lootuse võitluseks, peame legaalse ja illegaalse propagandavahenditega taotlema seda, et tühistest seiklejatest saaksid mõtlejad ja tuhmilt mõtlejatest saaksid ustavad ja agarad võitlejad;

- mitte ainult noortes, vaid ka vanadesse peame sisendama eesti rahvuslikku vaimsust ja usku oma võimetesse ning eesti rahva paremasse tulevikku;

- üksteise vastu peame kasvatama usaldust, lugupidamist, vastutust ja kohusetunnet oma organisatsiooni ja rahva vastu;

- iga võitleja peab olema oma kodumaa patrioot, selleks peab õppima tundma eesti ajalugu, kultuurilugu, geograafiat, majandust ning tuleb tegeleda kirjanduse, kunsti, muusika ja spordiga;

- iga liige peab jälgima rahvusvahe-list olukorda, aru saama riigi sisepoliitikast, välispoliitikast kogu maailmas.

Kaugprogramm ütles:

- Oma lõppeesmärgiks seame kommunistliku diktatuuri kukutamise üld-rahvaliku revolutsiooni teel ja vene okupantide väljaajamise Eestist, demokraatliku Eesti Vabariigi loomise. Meie tingimustes on selle eesmärgi teostamine oma jõududega võimatu, siiski peame valmis olema ise ja valmistama teisi selleks, et vajalikul momendil mitte ainult jääda abi lootma teistelt, vaid ka ise välja astuma oma iseseisvuse eest.

Programm oli realistlik, seda oli võimalik erinevates variatsioonides rakendada aastakümneid kuni iseseisvuse taastamiseni augustis 1991. aastal. Praegugi kõlbaks see noorsoo isamaaliseks kasvatamiseks. Eesti Noorte Malev tegutses rahulikult, koguti ja levitati keelatud raamatuid, tehti vastu-propagandat noorkommunistidele jne.

ENM ja Ungari Ülestõus

Kui kuulsime välisraadiojaama-de vahendusel, et Ungaris on alanud ülestõus, otsustasime toetada ungarlasi lendlehtede levitamisega Tartus ööl vastu 4. novembrit. Üks lendleht oli mõeldud eestlastele, keda kutsuti üles säilitama oma rahvustunnet ja mitte venestuma. Teises lendlehes pöördusime eesti noorte poole. Avaldasime toetust ungarlastele, kelle mehisus on eeskujuks eesti noortele võitluseks ja tugeva noorsoo-organisatsiooni loomi-

seks. Oli ka üks pikem tekst, mida lasti ringlema koolidesse ja ühiselamutesse. Selle algus oli järgmine:

Eesti noored! Vabadustuuled hakkavad puhuma juba lähemalt. Kestab edasi kangelasliku ungari rahva, sealhulgas eriti noorsoo, vabadusvõitlus...

Kõige pikemale ajaproovile pidas vastu järgmine lendleht (levitati aasta pärast uuesti Tartus, meie olime siis juba Mordva laagris).

Maha kommunistlikud Vene diktaatorid!

Eesti vennad ja õed!

Vabadustund on lähenemas! Seda tõendavad sündmused Lääne-Euroopas. Tõendame ka meie tibladele, et veel ei ole Eesti meheleel surnud! Las Sarmaatia mõrtsukad näevad, kuis luukas õlut teeb!

Soovime komudele palju õnne "toobripühadeks" ja kiiremat kolimist "Suurele Kodumaale"!

Elagu Vaba Eesti! Tuletage meelde ka Siberis vaevlevaid vendi!

Lendlehed võeti soojalt vastu. Räägiti, et veel on julgeid mehi ja okupantide võit ei ole lõplik. Novembri keskel 1956 tuli Tartu III keskkooli propagandist Moskvast. Kooli direktor ja Moskva propagandist nõudsid, et kooliõpilaste üldkoosolek mõistaks avalikult hukka Ungari patrioodid. Minu ja teiste aktiivsemate noorte eestvedamisel hakkasid õpilased sellise nõudmise peale vilistama ja jalgadega trampima. Kooli direktor ja vigast eesti keelt purssiv propagandist olid sunnitud saalist lahkuma.

Ungarlasi toetavate lendlehtede (umbes 300 trükki) levitamine Tartus ööl vastu 4. novembrit 1956. aastal tõi kaasa ENM-i liikmete arreteerimise. Teade noorte arreteerimisest Eestis jõudis ka Läände.

KGB paiskas meie vastu tohutud jõud. Juba varem olid meie vastu mõned salakaebused. Saatuslikuks sai kahe hasarti läinud poisi poolt umbes viiskümmend trükitähtedega ja käsitsi kirjutatud lendlehte. Enamik lendlehti oli trükitud registreerimata kirjutusmasinal. Läbiotsimised maal meie sugulaste juures andsid KGB-le tulemusi, ent paradoks on see, et KGB säilitas hoolega meie salaorgani-satsiooni programmi, põhikirja ja teised käsikirjalised dokumendid.

25. detsembril 1956. aastal arreteeris KGB meie noorteorganisatsiooni tuumiku.

(II osa järgmises Teatajas)

*Memento iihendused õnnitlevad!***Harjumaa**

90
Juula Virroja
85
Meedi Kask
75
Silvi Mägi
Rein Purje
65
Riho Olberg

Hiiumaa

90
Ülo Noorkõiv
Alfred Sülla
80
Endel Kiiver
Maimu Zoglo

Jõgevamaa

90
Aino-Elisabeth Feiman
80
Asta Villemson
75
Olga Nõmm
Arno Post
Maimu Epro
Virve Ojaverre
Milvi Lepp
Jaak Nõmmik
70
Pille Mitt
65
Helgi Žukovitš
55
Tiit Tõntsu

Järvamaa

90
Lembit Leinjärv
85
Ella Arna
75
Evi Kalugina

Tallinn

102
Leo Ginovker
97
Otto Peters
96
Astra Ellmann
85
Evi Dulder
Lauri Höbenik

Tartu

85
Hans Kurruk
Linda Lilienthal
Elmar Lillo
Ellen Lilo
Ilme Madisson

80

Väino Hallik
Ants Jaanson
Aili Kalme
Linda Unt

75

Silvi Kaljussaar
Ingrid-Ly Käpp
Virve Parve

70

Urve Randpalu

65

Tiiu Koitla

Valgamaa

85
Helmi Anier
Silvia Kais
Ülo-Ott Palu
Helju Rätsep

80

Urve Kõiv

75

Jaan Sild

65

Mare Kristi Rosenberg

Viljandimaa**102**

Sirvi Rõuk

101

Selma Ralja

90

Paavo Tross

85

Vilma Lepp
Heino Stern

80

Helle Maisalu
Elvi Mooses
Hilja Org
Linda Roosipuu

75

Raiki Jago
Herbert Laidma
Udo Sihver
Liilia Viiding

70

Tiiu Härm
Leida Reinujaan

65

Ants Arro
Heino Laiapea

60

Paavel Kuusk
Kersti Nurk

55

Raivo Sukk

Peep Varju 80

Peep Varju sündis 8. novembril 1936 Rakveres politseikonstaabli pojana, tema lapsepõlv möödus kodutalus Palmse vallas Viirumaal.

14. juunil 1941 küüditati 7-liikmeline pere Siberisse Toms-ki oblasti Vasjugani rajooni. Aasta hiljem oli kogu väikese Peebu pere hukkunud: isa Voldemar suri detsembris 1941 Stupino vangilaagris Sevurallagis enne surmaotsuse täideviimist, ema Erika suri nälga

30. jaanuaril 1942 ja kolm venda ning õde surid samuti nälga alates juulikuust 1941 kuni 20. maini 1942. Peep jäi ain-
sana ellu, näljasurmast päästis lastekodu, kuhu ta sattus 22. juunil 1942 koos grupi eesti lastega. Toguri lastekodus lõpetas ta 1946. aastal teise klassi venekeelsena, sest lastekodus oli omavaheline suhtlemine emakeeles keelatud ning lapsed kaotasid keeleoskuse.

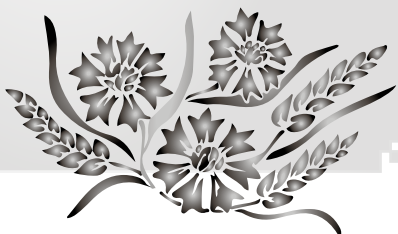
1946. aasta septembris pääses Peep orvuna koos paarikümne eesti lapsega kodumaale. Ta õppis Võsu algkoolis ja Rakvere 1. Keskkoolis. 1956 astus ta TPI mehaanikateaduskonda ning 1961 lõpetas ülikooli insener-soojusenergeetikuna. Aastail 1961-1977 töötas ta Narvas Balti Soojuselektrijaamas, aastail 1977-1986 Tallinnas Iru Energiajaamas ja 1986-1992 vabrikus Tekstiil peaenergeetikuna.

Peep Varju on Eesti Memento Liidu asutajaliige 25. märtsist 1989 ning 1991. aastast Memento Tallinna Ühenduse juhatuse liige. Aastail 1992-2004 töötas ta Memento soovitusel Okupatsioonide repressiivpoliitika uurimise riiklikus komisjonis (ORURK) ja oli valitud selle tegevsesimeheks. Memento esindajana oli ta 2003. a. ka komisjonis, mis töötas välja represseeritud isiku seaduse alusteksti. Peep Varju on 2006. a. asutatud Sihtasutuses Valge Raamat juhatuse esimees ning tegutseb Eesti Represseeritud Abistamise Fondis.

Ta on avaldanud hulga uurimistöid: "Eesti poliitilise eliidi saatusest" (koos Jaan Krossiga), 1994; "Eesti laste küüditamine kui genotsiidikuritegu", 1994; "Saaremaa inimkaotused esimese Nõukogude okupatsiooni tagajärjel" (koos Juta Vesikuga), 1995; "Eesti rahva inimohvrid Nõukogude ja Saksa okupatsioonide ajal", 1997; "Saaremaa inimkaotused Saksa okupatsiooni ja teise Nõukogude okupatsiooni aastail 1941-1953" (koos Juta Vessikuga), 2002; "Ülevaade okupatsioonidest. Valge raamat" (koos Enn Sarvega), 2005; "14. juuni 1941. Kannatuste aastad. 2. raamat", 2012. "Eesti laste küüditamine Venemaale 14. juunil 1941 kui genotsiidi- ja sõjakuritegu", 2013. Eesti sõjameeste saatusest Teises maailmasõjas tehtud uurimistööde eest sai Peep Varju 2013. aastal Kaitseministeeriumi Kuldrinnamärgi.

Mementolased tunnevad Peep Varjut ka kui paljude sisutihedate artiklite autorit. Need ja tema sõnavõttud konverentsidel ja represseeritud üritustel paistavad silma mõttetavuse ja hea väljenduslaadi poolest. Peep Varju toetus on aidanud paljudel oma mälestusi kaante vahele saada, tema ettepanekud on mõjutanud paljuski Memento organisatsiooni tegevust, samas on ta ise tagasihoidlikult tagaplaanile jäänud.

Soovime juubilarile tervist ja jaksu kõigi plaanide täideviimiseks!

Harjumaa mementolased said suvisel teabereisil Eesti Vabariigi kaitseväge kohta palju teada ja tegid tutvust Tapa linnaga

23. juulil, ilusal suvehommikul alustasid Memento Harjumaa Ühenduse liikmed Keilast sõitu 1. jalaväebrigaadi Tapa linnakusse. Koselt lisandus veel memento-lasi ja buss oligi täis.

Jõudsimel tunniga linnaku pääslasse, kus meid võttis vastu ekskursiooni juhtiv vanemveebel. Ta tutvustas linnaku hooned, kirjeldas noorsõdurite tihedat päevakava ning näitas õppe- ja olmeruume kasarmus. Hooned olid ilusad ja uued ning sees valitses puhtus ja kord.

Sattusime lõunasöögielisele ajale ja nägime ka rivistumist kasarmu ees, ettenähtud kätekõverdusi ja lauluga lõunale minekut. Linnakus oli näha ka NATO liitlaskõdureid. Kuni noorsõdurid lõunalt tagasi tulid, vastas väga vastutulelik vanemveebel Järs põhjalikult meie küsimustele. Kui sadakond kasarmu ette saabunud sõdurit olid murul kohad sisse võtnud, esitas Keila ansambel Püü külakostina kaheksa laulu, mis aplausiga vastu võeti.

Seejärel suundusime kasarmu koosolekuruumi, kus nägime sisutihedat slaidiprogrammi Eesti Kaitseväge varustuse ja võimekuse kohta. Sisse toodi varjemaalinguga täies lahingvarustuses sõdur. Tutvustati seljakoti sisu ja lisavarustust, mille kaal võib ulatuda 45 kilogrammist kuni sõduri kehakaaluni. See näitab füüsilise ettevalmistuse tähtsust sõjaväes. Loengule järgnes meie lõunasöök, küll mitte sõdurisööklas, vaid kaitseväelastele ja külastajatele mõeldud tänapäevase toiduvalikuga söögikohas. Välja sõites torkas silma pikk järjekord väravas – oli ju noorsõdurite esimene külastuspäev, pealegi kontrolliti kaasatoodud põhjalikult.

Edasi peatus meie buss Tapa linna muuseumi ees. Pärast väikese hubase maja väljapanekute vaatamist tutvustas muuseumi juhataja Tiina Paas meile Tapa linna ja ajalugu. Tähtsaima vaatamisväärsuse raudteejaama juures seisis haruteel korras auruvedur – mälestus Eesti raudtee pikast ajaloost. Ilus jaamahoone on renoveerimata, kuna omavalitsusele ei ole see jõukohane. Jaamaväljakule, kohta kella all, kuhu tapalased asetavad leinapäevadel lilli, panime küüditatud mälestuseks ka oma kimbu.

Sealsamas vestis ka Tapalt pärit E. Selter oma noorpõlvemälestusi. "Tapalt lõuna poole paiknes vene sõjaväeos. Sõja alguses hoidsid seal sakslased oma venelastest sõjavange ja rumeenia mustlasi. Osa vangidest käis taludes tööl, neid viidi ka kord nädalas sauna. Pärast sõda olid seal aga sakslastest vangid ja rumeenia lee-

Ansambel "Püü" esinemas kaitseväelastele.

Foto Ainu Purje

Mementolased Tapa raudteejaama ees.

Foto Tapa muuseumi kogust

gionärid. Lähedal oli Moe piiritusvabrik, jooki kasutades vabastasid metsavennad hulga vange, kellest said täiendust oma gruppidele, osa varjas end taludes. Haruraudteedel olid saksa sõjaväelaod, kust saadi konserve ja muud eluks vajalikku. Ladude läheduses jooksis hulgaliselt rotte – sellest ka nimi Rotilageda.

Pärast sõda tühjendasid metsavennad kaks korda Tapa pank. Raha vahetati kohaliku rahvaga kulla vastu, millega osa metsavendi ostis Viimsi ahnelt kordoniülemalt tee vabadusse – Rootsi. Osa metsavendi läks koju, rumeenlased rändasid oma kodumaa poole. Venelased likvideerisid vangilaagri peale 1949. aasta küüditamist ja 50ndate aastate alguses olid Tapa kandi metsavennad, kes kuidas, alustanud rahulikku elu."

Tagasiteel külastasime Jäneda mõisa, kuhu oli 1921. a. toodud Eesti vanim põllumajanduslik keskeriõppeasu-

tus Põhja-Eesti Põllutöökeskkool. Kool lõpetas küll tegevuse 2000. aastal, kuid ka praegu tegutsevad mõisas maamajandusettevõtted. Ümbrus oli kaunis, muru niidetud ja peahoone otsas ilusad roosipeenrad. Korras raudkivihooned lossitiikide taustal jätsid meile kompleksist tugeva mulje. Loeti teabetahvleid, pildistati, käidi kohvitamas Musta Täku Tallis tegutsevas baaris. Uuriti tiigi ääres pikkvankril seisvat ülisuurt saunaks mõeldud aami.

Aeg ajas tagant. Koduteel aetasime lilled kaheksateistaastaselt Vabadussõja päevil punakaartlaste poolt mõrvatud kooliõpetaja Salme Kesleri mälestusmärgi jalamile. Rataste vihinal jõudsimel Keilasse ja meeldiv muljeterohke päev oligi õhtus.

Kirja pani
Vaido Kolmer Keilast

Augustis 2016 said Raplas kokku endised Masljanino rajooni siberlased

Paadipõgenike jälgedes

29. augustist kuni 1. septembrini k.a. olid Eesti Memento Liidu liikmed õp-
pereisil Ahvenamaal. Me teadsime, et
1944. aasta septembris-oktoobris pääs-
teti Ahvenamaa saarestikus sadu Ees-
tist tulnud paadipõgenikke, kes tormisel
merel sattusid inimtühjadele pisisaartele
Kõkari saarestikus. Saareelanikud osuta-
sid külalislahkust võõraste vastu ja pä-
rast esmase abi osutamist saatsid neid
hiljem edasi Rootsi. Paljud hukkusid
põgenemisteedel ja nende mälestus-
seks on Kõkari surnuaial püstitatud mä-
lestuskivi. Kivil on ühe teadaoleva ohvri
nimi. See on 12.01.1923 Tallinnas sün-
dinud Kaljo Kõiv, kuid sinna on maetud
veel kuus tundmatuks jäänud eestlast.

30. augustil 2016 me süütasime Me-
mento nimel Kõkari kalmistul küünlad ja
mälestasime hukkunud saatusekaaslast.

Kohalikud elanikud peavad meeles mä-
lestust sõjapõgenikest. Kui möödus 70 aas-

tat traagilistest 1944. aasta sündmustest,
siis endised rannarootslased, saareelanikud
ja saartel töötavad-töötanud eestlased kor-
raldasid Kõkari kirikus mälestusjumalatee-
nistuse. See meeldejääv päev oli 9. detsem-
ber 2014. Rahvarohke jumalateenistuse

Üheaastane laps Lilla (väike) Hans võis sur-
mapäeva järgi olla samuti hukkunud põge-
nik. Meile on teada, et viimased põgenikud
saartelt jõudsid Rootsi oktoobrikuu lõpul.

järel esitleti koguduse majas äsjailmunud
raamatut "Rannarootslaste põgenemine
üle Läänemere". Raamatusse on kogutud
sadu põgenemislugusid, mis said alguse
Eesti läänerrannikult ja saartelt.

Peep Varju

*Rahulikku adventiaega,
rõõmsaid jõule,
tervist ja õnne uude aastasse!*

SOOVIB EESTI MEMENTO LIIT